

VĚŽ HRADU GUTŠTEJNA

VLADISLAV RAZÍM

Západočeský Gutštejn (k. ú. Okrouhlé Hradiště, okres Tachov) se dosud dočkal ve srovnání s ostatními hrady v regionu nadprůměrné badatelské pozornosti. V posledních desetiletích zde v souvislosti s chystanými konzervačními pracemi a plánem zpřístupnění proběhlo několik sezón archeologického výzkumu, byl proveden stavebněhistorický (dále SHP) a dendrochronologický průzkum, vyhotoveno geodetické zaměření. Výsledky však dosud byly představeny vesměs jen předběžně, bez podrobných nálezových situací a detailní dokumentací podložené argumentací. Množství otázek tak zůstává nezodpovězeno.¹⁾

Komplexnost a výsledky každého SHP jsou ovlivněny řadou omezujících faktorů v době realizace, zejména nepřístupností některých částí zkoumaného stavebního celku. Výjimkou není ani zřícenina Gutštejna, jejímuž jádru vévodí vysoká věž s výrazně zaoblenými rohy. Její přízemí lze obtížně navštívit pouze druhotně vylámaným otvorem na východní straně²⁾ a jednotlivá patra jsou trvale nepřístupná kvůli zániku podlahových konstrukcí. Věž proto byla většinou zkoumána bez přímého kontaktu se stavebními detaili-

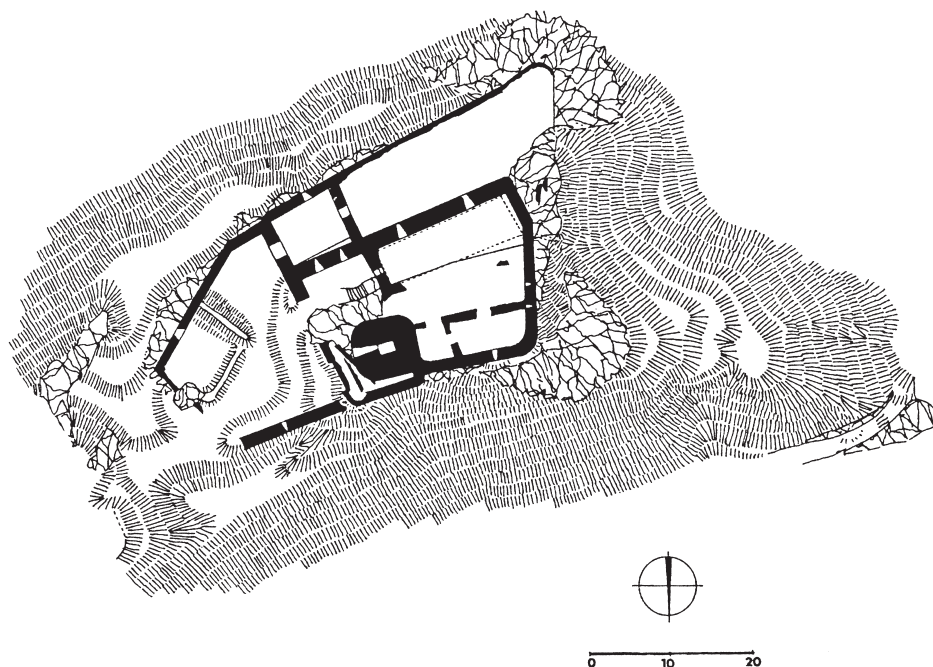
Obr. 1: Celkový pohled na jádro hradu od východu, z předhradí (snímek z archivu NPÚ – ÚOP v Plzni, J. Gryc, 2005).

ly, jež jsou rozhodující pro pochopení jejího vývoje a významu.

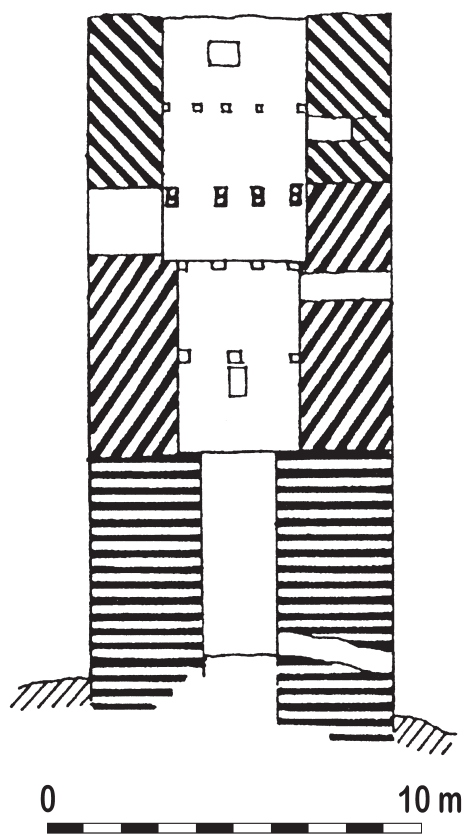
Ze stavebního hlediska se věži poprvé stručně věnovala Dobroslava Menclová, která upozornila na její neobvyklý půdorys a konstatovala, že původně stála izolovaně. Na jihovýchodní nároží podle autorky navazoval diagonální pas, který spojoval věž v úrovni jejího vysoko položeného vstupního portálu na jižní straně s ochozem obvodové hradby. Na kresebném pokusu o rekonstrukci stavební podoby hradu Menclová předpokládá, že zmíněný pas nesl ochoz chráněný cimbuřím, z něž se blíže neznámým způsobem přecházelo ke spuštěnému padacímu můstku vstupu do věže. Na západní straně věže si povšimla druhotně prolomeného vchodu, který věž spojil s podkrovím přilehlého paláce. O jejím interiéru se autorka nezmiňuje.³⁾

V podobném rozsahu se poté gutštejnské věži věnovali Zdeněk Procházka a Jiří Úlovec. Opět zdůrazňují její zaoblená nároží, prvek charakteristický také pro další stavby hradu a zpravidla datovaný do 1. poloviny 14. století. Vedle spojovacího pasu („prampouchu“) na jihovýchodním nároží předpokládají spolu s Menclovou také existenci ochozu, který obíhal věž pod jejím posledním zděným podlažím.⁴⁾

Výrazný posun v dosavadních představách o vývoji Gutštejna přinesl SHP Tomáše Durdíka a Jiřího Úlovce, zpracovaný v letech 1995–1996, v jehož rám-

Obr. 2: Půdorys jádra hradu bez rozlišení stavebních fází (podle T. Durdík, 2000, o. c. v pozn. 7, s. 145).

Obr. 3: Schematický svislý řez věží v pohledu k severu (podle T. Durdík, 2000, o. c v pozn. 7, s. 145).

ci byl hrad také geodeticky zaměřen.⁵⁾ Kromě archivní rešerše, kterou její autor po úpravách publikoval spolu s Jiřím Jánským,⁶⁾ však tato práce byla dosud zpřístupněna jen jako stručné představení názorů na stavební vývoj, spolu s analytickým plánem dvou podlaží jádra hradu a svislým řezem věží. T. Durdík hlavně zjistil, že proměny hradu byly oproti předešlým názorům podstatně četnější, naproti tomu však dataci a relativní stáří jednotlivých stavebních fází a mikrofází nelze jednoznačně stanovit. Příčinou častých změn zřejmě byla nestabilita skalního, břidlicového podloží. Původní jádro hradu někdy z přelomu 13. a 14. století bylo podle Durdíka tvořeno obvodovou zdí, k níž zevnitř na severu přiléhala nevelká budova. Zástavba v jižní části jádra, provázená dalšími dílčími změnami, měla vzniknout nejspíše v průběhu 1. poloviny 14. století a později se dále rozvíjela. Teprve v rámci čtvrté, výrazné stavební etapy byla vystavěna věž – bergfrit, poté co byla stržena příslušná partie jádra. Věž byla nejprve vystavěna ve dvou mikrofázích jen do úrovně 3. patra. Shodně s Menclovou Durdík předpokládá přístup k lomenému portálku ve 2. patře věže pomocí prampouchu, který se ovšem neměl svým vnějším koncem opírat o obvodovou hradbu, ale o nároží stavby na jižní straně jádra, nebo o parkánovou hradbu, nově budovanou těs-

Obr. 4: Věž od východu, s dobře patrnou návazností zaniklé hradby na jihovýchodní zaoblené nároží (snímek z archivu NPÚ – ÚOP v Plzni, J. Gryc, asi 2002).

ně kolem věže na severu, východě a jihu. Autor má tedy na relativní stáří zdí obklopujících věž značně odlišný názor než Menclová, také jeho výklad je však – jak sám upozorňuje – do velké míry hypotetický. Vznik věže datuje nejspíše do pozdní doby karlovske nebo do počátku období vlády krále Václava IV. V blíže neurčené pozdější době byla věž zvýšena a na její západní straně proražen vstup ze sousedního severního paláce. Interiéry věže mohl autor SHP popsat jen zběžně pozorováním z přízemí a těmito okolnostem odpovídají také schematičnost a chyby či nepřesnosti zaměření stavby ve svislém řezu a půdorysech jednotlivých podlaží (srov. obr. 3).⁷⁾

V roce 2000 v interiéru věže údajně vyrostlo na kratší dobu lešení, které bylo využito k odběru vzorků pro dendrochronologickou analýzu, ale ne k přesnějšímu geodetickému zaměření a doplnění SHP. Vzorky odebral Tomáš Kyncl z trámů, které podle Zdeňka Procházky tvořily do poloviny 80. let 15. století součást krovu první etapy věže. Autor jen velmi stručně popsal konstrukci tvořenou smrkovými a jedlovými trámy o průřezu cca 35 × 35 cm, které byly umístěny ve dvojicích těsně nad sebou a provázány s vodorovně uloženým trámem, nacházejícím se v hloubce zdiva asi 1 metr od lince interiéru. Tento trám navrhuje pokládat za

pozednici uvažovaného krovu. Dendrochronologický rozbor zjistil, že kmeny stromů, z nichž byla konstrukce vyrobena, skáceli v letech 1421–1422. Zbylá dvě patra byla podle datování dřevěných překladů okének v nejvyšším podlaží (dubové a borové fošny) vystavěna po roce 1485.⁸⁾

Na základě těchto zjištění upravil T. Durdík svůj názor na stavební vývoj věže. Výše uvedenou konstrukci ve shodě s Procházkou považuje za krov, který přisuzuje druhé fázi výstavby věže.⁹⁾ Upřesnění přináší v další své publikaci ze stejného roku. Vznik věže předpokládá spíše až v době Václava IV. (1378–1419), této první stavební etapě však připisuje pouze vysoké přízemí, zatímco dostavbu 1. a 2. patra (se vstupním portálkem) je podle jeho názoru možno na základě dat dendrochronologického průzkumu spojovat až s lety 1421 a 1422. Zbylou část věže klade k roku 1485, po němž došlo k proražení západního vstupu.¹⁰⁾

Naposled se k vývoji věže stručně vyjádřil Petr Sokol v rámci svého přehledu průzkumů a stabilizace hradní zříceniny. Dřevěnou konstrukci datovanou 1421–1422 pokládá za součást opravy vyvolané obléháním Gutštejna husity v dubnu 1422 a samotný vznik věže klade na základě archeologického výzkumu Evy Kamenické na konec 14. nebo počátek 15. století.¹¹⁾

Vítanou příležitostí k prohloubení poznatků o stavební podobě a vývoji věže se stala přípravná fáze konzervace její horní části v roce 2011.¹²⁾ Lešení v patrech věže umožnilo jejich operativní průzkum a dokumentaci, prohloubení dendrochronologického průzkumu a zejména podrobný průzkum a dokumentaci uvedené konstrukce z počátečních let husitských válek, která již na první pohled představuje velmi pozoruhodný, výjimečný prvek. Z tohoto důvodu také byla konstrukce geodeticky zaměřena. Samotné měření a poté jeho zpracovávání a vynášení představovalo ojedinělou příležitost a výzvu rovněž po metodické stránce.¹³⁾ Organizační, časové a finanční podmínky naproti tomu nedovolily zaměřit všechny interiéry věže jako celek. Kvůli absenci podlažek lešení v exteriéru bylo možno jen částečně prozkoumat vnější plášť stavby, včetně dalších dendrochronologických odběrů.

Věž, vystavěná převážně z místní břidlice, je podle zaměření přibližně 20 m vysoká. Lehce nepravidelný půdorys cca 8,3 × 7,6 m má silně zaoblené rohy, interiéry jsou zhruba pravouhlé. Nejprve věnujme pozornost vnitřku stavby,

Obr. 5: Věž od severovýchodu. Dobře je patrný dodatečný vznik dvou posledních pater, se čtyřmi vodorovnými řadami dřevěných nosníků lešení (snímek z archivu NPÚ – ÚOP v Plzni, J. Gryc, asi 2002).

ktej nebyl omítnutý. Přízemí, půdorysu asi 200 × 150 cm, je v současnosti přibližně 5,5 m vysoké, spodní část je však zakryta vrstvou suti, spočívající patrně přímo na skalním podloží. Prostor byl zcela temný, bez viditelných detailů, přístupný pouze otvorem ve stropní konstrukci. Tato konstrukce spočívala na výrazných ústupcích v síle zdiva (cca 55–60 cm na všech čtyřech stranách interiéru). Její stopy nebylo možno detailně zkoumat kvůli existenci novodobé provizorní podlahy a suti, proto se nelze jednoznačně vyjádřit k existenci lůžek po vodorovných trámech.

První patro, půdorysu cca 340 × 260 cm, je přibližně 210 cm vysoké. Mělo plochý strop se třemi trámy položenými ve směru sever – jih (průřez trámů cca 35 × 26 cm), jejichž konce spočívaly kolem 40 cm hluboko ve zdivu. Stropem vedl do 1. patra jediný přístup, jehož přesné umístění však dnes nelze stanovit. Prostor je osvětlen dvěma takřka shodnými, původními otvory, jejichž parapety jsou ve výšce asi 88 cm nad dnešní provizorní podlahou. Otvory jsou v interiéru kolem 85 cm vysoké a asi 45 cm široké, směrem ven se pak

Obr. 6: Věž od jihozápadu, s druhotně vylámaným vstupem na západní straně (snímek autor, 2012).

oboustranně zužují. Na vnějším líci asi 240 cm silné obvodové zdi je ústí poněkud vyšší (95–98 cm, parapet zřejmě směrem ven mírně klesá), a velmi úzké (13–15 cm). Překlady otvorů tvoří kamenné placáky. První, v půdorysu souměrný otvor se nachází takřka přesně uprostřed severní stěny, zatímco druhý, východní, v půdorysu asymetrický, je výrazně posunut směrem k jihu. Těsně vedle druhého z otvorů, ale v jižní stěně, je umístěna rovněž původní, pravoúhlá nika, 55 vysoká, 50 široká a 58 cm hluboká (srov. obr. 13 a 14).

Druhé patro mělo stejně velký půdorys jako patro první, neboť na předělu není žádný ústupek v síle zdiva. Bylo asi 265 cm vysoké, zakončené vodorovnými, v průměru 20 cm širokými ústupky na všech čtyřech stranách. Zaniklý strop nesly čtyři trámy podobných vlastností a stejného směru uložení jako o patro níž.¹⁴⁾ Také asi 78 cm vysoký původní otvor, posunutý mírně k jihu od svislé osy východní stěny a v půdorysu přibližně symetrický, s parapetem cca 78 cm vysoko nad podlahou, odpovídá šterbinovým otvorům 1. patra. Vnější ústí (84 × 16 cm) je opět poněkud vyšší než vnitřní část otvoru. Zhruba uprostřed jižní stěny se nachází rozměrná, střešovitě zaklenutá nika vstupu do věže, který se zvenku projevuje zmíněným lomeným portálkem, vytesaným z pískovce (světlá šíře 82 cm). Portálek je na vnější hraně okosený, jen patky, zakončené šikmou trojúhelnou ploškou, jsou pravoúhlé. Na koncích prahu, který je součástí ostění, vystupují před portálek čtvrtkruhově zaoblené konzoly, jejichž vnitřní konce výrazně zasahují do zdiva

postranních stěn niky. Horní plošky konzol nebyly upraveny pro upevnění točnic padacího můstku, jehož existenci naopak napovídá výrazná vpadlina ve vnějším plášti věže, na obvodu portálku. Tento rozpor ještě umocňuje absence kladky pro provaz, na němž by byl můstek zavěšen. Ve stěně niky také nenacházíme žádné stopy po upevnění druhého konce provazu. Namísto kladky však najdeme po straně, těsně nad západní částí záklenku ostění, drobný kruhový otvor, jímž mohl být provaz jen prostě protažen.¹⁵⁾ Zdá se, že otvor – ostatně stejně jako celé ostění – není deformován intenzivnějším používáním. Navíc musíme připustit možnost, že portálek s otvorem byl použit druhotně, ale konzoly nikoliv. Tyto nálezy nasvědčují tomu, že zde padací můstek spíše nebyl. Z vnitřní strany se portálek uzavíral dveřmi, které prozrazuje zejména dvojice kapes pro závoru (západní je 156 cm hluboká, dřevěná pochva zanikla), ale také otvory po zaniklých závěsech na východní straně. Bez detailního průzkumu je však problematická původnost těchto otvorů (srov. obr. 10, 15–17).

Velmi komplikovaná je situace nad úrovní stropu 2. patra. Nad ústupkem pro podlahu dalšího podlaží stoupá líc zdiva na všech čtyřech stranách interiéru jen do výšky zhruba 60 cm, kde je – opět ve všech stěnách – ukončen fragmenty zmíněné dřevěné konstrukce. Líc svým charakterem odpovídá druhému i prvnímu patru, proto jej lze pokládat za součást téže stavební fáze. Zbytky dřevěné konstrukce můžeme zkoumat zejména v čelním pohledu, místy chybějící zdivo a zánik některých dřevěných prvků však umožňují také relativně podrobný „vhled“ za líc. I když šlo zjevně o jeden konstrukční celek, vzájemně shodné jsou vždy protilehlé strany, zatímco vzájemně kolmé strany se poněkud liší. Na severní a jižní straně vidíme dvě vodorovné řady kolmo do stěn vložených, jen zběžně přitesaných trámů z měkkého dřeva, o straně kolem 30 cm. Trámy jsou nepravidelně zakončené (výsledek přirozeného rozpadu jejich hmoty) a oproti uvedenému líci zdiva v nižší úrovni ustupují asi o 15 cm. V obou řadách byly čtyři trámy, ve svislém směru dva trámy vždy takřka přesně nad sebou. Trámy těchto dvojic nebyly ve vzájemném kontaktu, ale je mezi nimi nevelká mezera, způsobená tím, že jsou proloženy kolmým trámem, jenž probíhá v hloubi zdiva, asi 60–70 cm od líců interiéru podlaží. Trámy jsou s tímto prvkem nejspíše spojeny na kamp. Na východní a západní straně byla konstrukce utvářena takřka shodně, jen s tím rozdílem, že spodní řada trámů je uložena o několik centimetrů níž, dvojice trámů leží přímo na sobě a kolmé trámy v hloubi zdiva neleží mezi dvěma vrstvami klád, ale na horní z nich. Čtveřice těchto trámů uvnitř zdiva (souběžných s líci) tak nepochybně tvoří jakýsi rám (věnec), v rozích patrně spojený kampováním, v němž severní a jižní prvek jsou uloženy poněkud níž a zbylé prvky výš (samotné tyto spoje v rozích jsou však nepřístupné). Detail kampového spojení trámů a kolmého trámu věnce ve zdivu je částečně obnažen na západní straně, neboť zde byl proražen druhotný vstup do věže, který se horní částí „střefil“ právě do této konstrukce (srov. obr. 20–24).

Uvedené vlastnosti konstrukce umožňují díky geodetickému zaměření konstatovat, že původně nepředstavovala jen dochované části zapuštěné do stěn věže, jak je vnímáme dnes, ale šlo o tesařské dílo vyplňující na dané horizontále celý interiéř věže, tedy o dvojitý dřevěný rošt. Trámy, jež se ve dvou řadách nad sebou křížily v prostoru interiéru vě-

že, vytvářely volné čtyřúhelníky (takřka čtverce) o straně dlouhé cca 60–70 cm. Zaměření výškových vztahů umožňuje také rozpoznat postup stavby roštu. Nejprve byly položeny (bez uplatnění očekávaných „polštářů“) čtyři trámy ve směru východ – západ. Na ně pak kolmá čtveřice sever – jih. Následovalo uložení dalších čtyř trámů východ – západ a zároveň dvou stejně orientovaných trámů věnce. Konečně byla umístěna poslední čtveřice v severojižním směru a s nimi souběžné zbylé dva prvky věnce.

Popsaná dřevěná konstrukce, vybudovaná z jedlí a smrků pokácených v letech 1421 a 1422,¹⁶⁾ představuje oproti zdivu věže v nižší výškové úrovni následnou stavební fázi. Nasvědčuje tomu uvedený asi 60 cm vysoký prostor mezi stropem 2. patra a roštem – zjevně fragment 3. patra, jehož vznik však nelze jednoznačně vyložit. V úvahu připadá, že v době před zahájením stavby roštu bylo zdivo patra dostavěno právě do této úrovně, také je ale možné, že zdivo bylo v této chvíli již vyšší a kvůli stavbě roštu došlo z nějakého důvodu k jeho snížení.

Nad svrchní úroveň roštu lic interiéru věže opět na všech čtyřech stranách o několik centimetrů ustupuje, oproti lícům fragmentu 3. patra asi o 30 cm. Rošt nepochybně nesl podlahu dalšího, 4. patra. Interiér tohoto podlaží má půdorys cca 425 krát 350 cm a od horní úrovně roštu ke stropu spočívajícím na pěti trámech (jejich zhlaví se na rozdíl od 1. a 2. patra dochovala), uložených ve směru sever – jih, byl zhruba 205 cm vysoký. Poněkud jižně od středu východní stěny patra se otvírá jeho jediný osvětlovací otvor, velmi podobný popsáním otvorům v dolních patrech, ale s tím rozdílem, že kamenné placáky tvoří překlad jen vnější, užší části, zatímco zbylou část kryjí štípané trámy z dubu a borovice. Parapet otvoru probíhá ve výšce asi 75 cm nad uvažovanou podlahou nesenou roštem. Otvor je na straně interiéru patra cca 90 cm široký a 107 cm vysoký, šterbina na vnějším lici zdiva je poněkud kratší a snad také druhotně upravovaná (tenká cihla na výšku na severní straně). V půdorysu je otvor silně asymetrický, nemiří tedy k východu, ale výrazně k severovýchodu. Těsně nad vnitřní částí plochy parapetu probíhá jeden z kuláčů samonosného lešení. Popsané 4. patro představuje na základě dendrochronologického průzkumu podstatně pozdější stavební fázi. Všechny tři překlady okénka se podařilo datovat 1485

Obr. 7: Jižní průčelí věže s druhotně použitými kamenickými prvky na rozhraní přízemí a 1. patra a se vstupem do 2. patra (snímek autor, 2008).

a 1486, jeden ze zbytků stropních trámů (2. zhlaví od východu na jižní straně, borovice) je shodného stáří (srov. obr. 12, 24, 25).¹⁷⁾

Již na základě ohledání zdiva je zřejmé, že stejně staré je také horní, 5. patro. Na čtvrté patro navazují líc jeho interiéru plynule, bez ústupků. Rozdíl spočívá v existenci dvou otvorů, které jsou opět shodně utvářeny, včetně skladby překladů. Výška otvorů na vnitřní straně se pohybuje kolem 80–85 cm, parapety byly asi 80 cm nad podlahou. Jeden z otvorů je symetrický, umístěný zhruba na svislé ose severní stěny, druhý, ve východní stěně, je výrazně posunut k severovýchodnímu koutu prostoru. Stejným směrem se také silně natáčí jeho půdorys. Datování horního patra potvrzuje dendrochronologický průzkum, který jeden z dřevěných překladů (dub a borovice) severního okénka datoval do roku 1490.¹⁸⁾ Způsob zakončení tohoto posledního patra zůstává nejasný. Nepravidelně zvlněná koruna zdiva, která nebyla kvůli částečně kvalitnímu, a proto ponecha-

Obr. 8: Detail jihovýchodního zaobleného nároží věže se stopami návaznosti zaniklé hradby (snímek autor, 2012).

němu náletovému drnu detailně zkoumána, dosahuje výšky asi 270 cm nad úroveň zaniklé podlahy. Kromě dvou popsaných otvorů je jedinou anomálií interiéru ještě svislá drážka v jižní stěně, vzdálená asi 110 od jihozápadního rohu. Drážka je minimálně 70 cm vysoká (horní konec nebylo možno přesně stanovit), cca 20 cm široká a zhruba stejně hluboká. Nejspíše jde o negativ zaniklého dřevěného prvku, jehož smysl nám uniká. I když zde nejsou další takové stopy, patrně souvisí se stropní či střešní konstrukcí. Dochovaná výška věže a přibližně vodorovná koruna jejího zdiva umožňuje předpoklad, že další zděné patro neexistovalo. Vyloučeno však není hrázděné nebo roubené podstřešní podlaží, eventuálně vysazené před vnější plášť věže (srov. obr. 26 a 27).

Závažná zjištění z interiéru věže doplňuje výpověď zdiva exteriéru, i když možnosti jeho detailního průzkumu byly velmi omezené (rozměry přístupných střílen jsme již uvedli). Mezi běžným lomovým kamenem se v jižním líci uplatňuje ve výšce asi 4,5 m nad terénem několik druhotně použitých tesaných prvků z odlišné horniny. Jejich nevýrazné tvary neumožňují soud o původním určení. Poněkud výš, zhruba v úrovni podlahy 1. patra, se na stejném průčelí projevují tři druhotně vysekané kapsy, uspořádané na společné horizontále. Jejich přesný smysl (podobně jako několika dalších dodatečných zásahů na jiných místech) nelze dnes stanovit, neboť příslušná zeď protilehlé stavby zanikla. Ze čtyř zaoblených nároží věže dnes vykazují kon-

Obr. 9: Detail místa návaznosti koruny zaniklé hradby na jihovýchodním nároží věže (srov. obr. 8). Přerušovanou čarou naznačen průběh stříšky hradby (snímek autor, 2011).

takt s dalšími zdmi jen dva – severozápadní a jihovýchodní. K prvním z nich přiléhá na spáru severní obvodová zeď paláce, která má však delší vývoj a její vznik je dosud pokládán oproti věži za starší.¹⁹⁾ Zeď navazující na druhé nároží zanikla, jsou však dobře patrné její stopy na tělese věže. Dole je zaoblené nároží neporušené, a teprve zhruba od poloviny výšky přízemí pozorujeme stopy asi 130 cm silné zdi, která byla s věží provázaná, tedy budovaná zároveň. Tyto stopy končí v úrovni překladu východního okénka 1. patra, kde nasvědčují existenci k západu (dovnitř jádra hradu) skloněné koruny, bez dalších zřetelných detailů.²⁰⁾ Výše je zaoblené nároží věže opět neporušené. Zeď na zaoblené nároží nenavazovala souměrně, ale byla „posunutá“ více do východního průčelí věže. Spíše než spojovacímu pasu či prampouchu, jak předpokládá dosavadní literatura, nasvědčují popsané stopy podle našeho názoru tomu, že zde stál regulérní úsek hradby, jen založený později, kdy část věže již byla postavena.²¹⁾ V dolní části zaobleného nároží také pozorujeme několik dodatečných, nejspíše záměrných porušení líce, která měla napojení zdi ulehčit.²²⁾ Zpochybnit je rovněž třeba představu, že zeď nesla ochoz, z něhož se vstupovalo na nějaký přechod k portálku do 2. patra věže. Šikmá koruna zdi bez náznaků jakéhokoli druhu ochozu a také absence stop nosníků na plášti věže ničemu takovému nenapovídají, jakkoli je možnost úplné obranné pasivity úseku hradby podivná. Průběh „jizvy“ po odbourané

Obr. 10: Detail původního vstupu do 2. patra věže (srov. obr. 7 a 8). Překlad upadliny pro padací můstek je tvořen jedním kusem štípané břidlicové desky (snímek autor, 2008).

zdi nasvědčuje tomu, že výstavba 1. patra věže plynule, bez přerušení, navázala na přízemí (srov. obr. 7–9).

Zřetelný stavební předěl probíhá teprve v úrovni, která zvenku odpovídá horní části druhotného vstupu na západní straně a zevnitř spodní vrstvě trámového roštu. Kromě rozdílného zbarvení původní, na povrchu rozetřené malty, dochované oproti předešlé části ve větším rozsahu, to prozrazují čtyři výrazné vodorovné řady dřev ve vnějším plášti horní části věže, zatímco od uvedené úrovně až k terénu nebyly takovéto prvky vůbec použity, i když také zde lze dobře rozeznat jednotlivé konstrukční pásy zdiva.²³⁾ Uvedená dřeva představují jen zběžně upravené a hraněné kusy o průměru kolem 18 cm, jejichž řady jsou vzájemně vzdálené zhruba 140 cm. V jednotlivých řadách jsou dřeva rozmístěna v nepravidelných intervalech kolem 100 cm. Na zaoblených nárožích byla kladena vějířovitě a pochopitelně hustěji, aby mohla sloužit plynulému položení zednických podlažek. Jiný účel zjevně neměla, jak prozrazuje jejich jednoduché opracování, nevelký průměr, různý druh dřevin (včetně měkkého dřeva) a také nejednotné, nepřilíš hluboké osazení; tam, kde dřeva zmizela a lze změřit hloubku negativů, pohybují se tyto hodnoty zhruba od 50 do 100 cm. Naproti tomu některé z nosníků zřejmě procházely celou mocností zdiva, jak lze soudit z polohy několika prvků tohoto druhu, jež se pohledově uplatňují uvnitř věže. Několik vhodných dřev bylo roku 2011 dendrochronologicky datováno. Jediný vzorek pocházející z nejspodnější ze čtyř úrovní nosníků lešení, konkrétně na jihozápadním nároží, byl vyroben z borovice pokácené v letním období 1482. Dva odběry z druhé úrovně prokázaly borové a smrkové dřevo, přičemž nosník na západní straně byl datován 1423/1424 a nosník na severu 1478/1479. Čtyři dřeva ve třetí úrovni (jedle, dub a dvakrát smrk, odebíráno na severní a jižní stra-

Obr. 11: Druhotně vylámaný vchod do věže od západu (srov. obr. 6). Pohled z exteriéru na severní stěnu vchodu, na hraně stopy zaniklé dřevěné zárubně dveří. V nadpraží průchodu otisk nosíku lešení (snímek autor, 2011).

Obr. 12: Detail východního střílnového otvoru předposledního patra. Dolní část otvoru nese stopy druhotné úpravy (cihla na výšku uvnitř otvoru vpravo), upravo od otvoru silnější dřevěný nosník lešení, procházející celou masou zdiva (srov. obr. 24, zcela vlevo; snímek autor, 2011).

ně) jsou shodně vročena do letní sezóny 1486. Horní, čtvrtou úroveň nosníků se datovat nepodařilo, užít zde byl buk.²⁴⁾

Výjimku mezi dřevy vnějšího pláště horní části věže představuje zbytek silnějšího, nedatovaného kusu (14 krát 25 cm) těsně vpravo od dolního konce východního střílno-

Obr. 13: Interiér 1. patra věže, pohled k východu. Asymetricky umístěný střílnový otvor (s druhotně rozšířenou spodní částí vnějšího ústí, srov. též obr. 4 a 8), zcela vpravo odkládací výklenek (snímek autor, 2011).

Obr. 14: Střílnový otvor (vlevo) a odkládací výklenek v 1. patře věže (srov. obr. 13, snímek autor, 2011).

vitého otvoru předposledního patra. Dřevo tvořilo jeden z prvků druhé řady nosníků, v níž se objevuje pozoruhodně velké časové rozpětí dendrochronologických datací (1423–1479). To spolu s nejednotným průměrem dřev ukazuje na využití dřeva pokácených kmenů, snad z nějakých starších konstrukcí (srov. obr. 12 a 24).²⁵⁾

Uvedená zjištění přispívají k možnosti poměrně podrobné a spolehlivé rekonstrukce stavebního vývoje věže. Vysoké přízemí, 1., 2. a částečně také 3. patro náleží jedné stavební etapě. I když probíhala v rozpětí více let, můžeme ji pokládat za dílo jediného záměru, byť zpočátku ne zcela ujasněného. Naznačuje to opožděné připojení zdi k jihovýchodnímu zaoblenému nároží. Absence dřev a dalších datovatelných prvků, včetně vstupního portálku, neumožňuje přímé datování první etapy. Výrazným zásahem bylo se-stavení mohutného trámového roštu z kmenů pokácených

v letech 1421 a 1422. Na základě charakteru konstrukce jsme oprávněni soudit, že vznikla ještě v roce 1422. Kvůli ní snad bylo částečně ubouráno zdivo třetího patra, stejně tak je však možné, že se právě zde stavba věže předtím zastavila, ať již bezprostředně, nebo před delší dobou. Stavbu roštu a úseku zdiva, jehož je rošt součástí, proto můžeme za samostatnou etapu považovat jen proto, že třetí patro těsně pod jeho úrovní je ve stavu pouhého torza. Zda v souvislosti s vybudováním roštu byla rozebrána podlaha 3. patra (tedy strop 2. patra), nelze rozhodnout, při samotné stavbě roštu ji však patrně bylo výhodné využít. Zbýlé zdivo věže, od úrovně těsně nad rostem až k dochované koruně, patří další, z dnešního pohledu třetí stavební fázi, sestávající ze dvou pater. Tato fáze je datována dřevy překladů okének, stropního trámu a nosníků lešení v exteriéru do 2. poloviny 80. let 15. století (nejmladší prvek 1490), mezi kmeny skácenými právě v tomto období se však vyskytují i druhotně použité prvky starší.

Vedle výjimečné možnosti relativně přesně datovat stavební proměny dochovaných částí věže je neméně pozoruhodná interpretace těchto proměn. Z první stavební fáze je zajímavá zejména podoba a rozmístění otvorů v 1. a 2. patře. Obě tato podlaží jsou relativně nízká, skrz stropy nejspíše prostupovala žebříková schodiště, nebo jen žebříky. Výše popsané otvory by-

chom mohli prostě označit za osvětlovací, kdyby však neprocházely zdivem vodorovně a nemířily důsledně vně hradního jádra. U osvětlovacích otvorů klasických bergfritů tomu bývá naopak. Otvory gutštejské věže připomínají spíše střílny pro ruční palné zbraně, dochované v mnoha pohusitských hradbách a baštách hradních a městských opevnění. Zdánlivě tomu sice může odporovat značná tloušťka zdiva (kolem 240 cm), bez výklenku na vnitřní straně střílny, a absence obvyklé zarážky pro hákovnici při ústí otvoru, vyloučit takové určení otvorů však nemůžeme. Podpůrným argumentem je také jejich poněkud vyšší vnější ústí a asymetrický půdorys i rozmístění. Přijmeme-li předběžné archeologické datování vzniku věže zhruba na přelom 14. a 15. století,²⁶⁾ jde o období, kdy se palné zbraně již určitou dobu využívaly, ale detailní představa o nich a technice jejich využívání prakticky chybí.²⁷⁾ O to cennější doklad by pak

Obr. 15: Vstup do 2. patra věže v pohledu z interiéru (srov. obr. 10). Po stranách portálku jsou kapsy zasouvací závory, vpravo nahoře nad ostěním otvor určený k protahování provazu padacího můstku. Na levé straně ostění stopy upevnění dveří (snímek autor, 2011).

představovala věž Gutštejna. Vyloučit ostatně jistě nelze ani stavbu věže na počátku 15. století, blíže k datu 1421. Zmíněné nedostatky střílen bychom mohli vysvětlit právě relativně raným obdobím, kdy se ještě nekladly větší nároky na míření a palné zbraně měly mnohdy spíše zastrašovací, než aktivní ničivý efekt. V této souvislosti jsou zajímavé stopy úprav (rozšíření) spodních částí šterbin otvorů v 1. a 3. patře na východní straně, jež si lze vysvětlit snadno o rozšíření úhlu možného zásahu vystřeleným projektilem. S absencí zarážek se setkáváme i v mladších obdobích, kdy se toto opatření již prokazatelně využívalo. S nasazením palných zbraní patrně souvisí také výklenek vedle východního otvoru prvního patra. S podobnými se v dané situaci setkáváme, patrně sloužily k odkládání střelcových potřeb na vyvýšené, suché místo (srov. obr. 28).

K portálku na jižní straně 2. patra se zjevně nechodilo z hradby navazující na jihovýchodní nároží věže, ale od jihu, kde nám však vzhledem k zániku příslušných partií paláce chybí konkrétní představa. Snad zde ve skutečnosti nebyl padací, ale pevný můstek, což by vysvětlovalo absenci stop točnic v konzolách v úrovni prahu portálku. Uvedená část paláce, event. jeho podstřeší, byla od věže vzdálená sota 3 metry.

Mohutný trámový rošt byl dosud pokládán za pozůstatek paty střešní konstrukce. Tato představa však vznikla

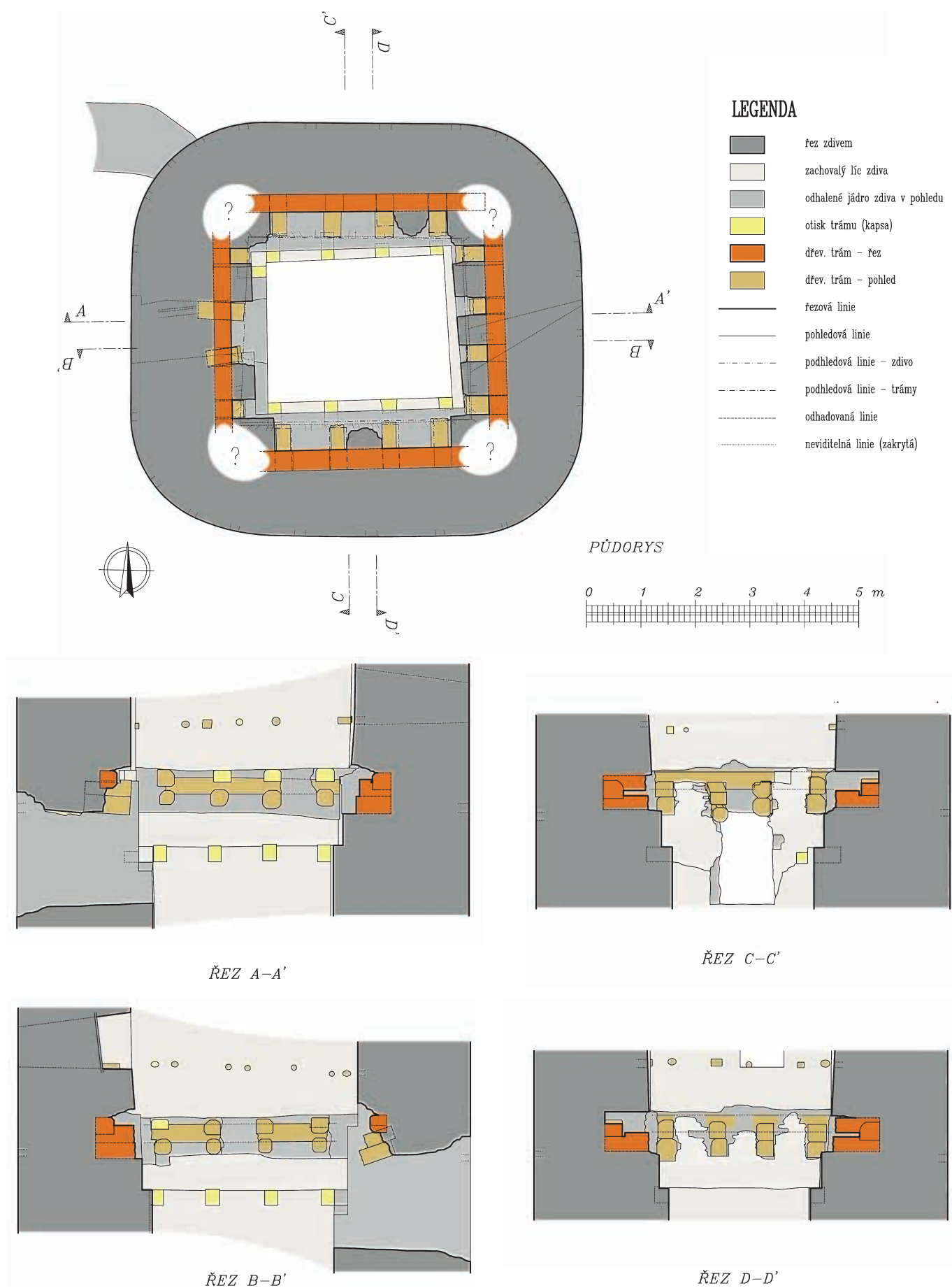

Obr. 16: Vstup do 2. patra věže v pohledu z interiéru (srov. obr. 15). Detail východní stojky portálku, prahu a konzoly pro padací můstek. Konzola je zasazena hluboko ve zdivu (vlevo) a na svém povrchu (vpravo) nevykazuje stopy upevnění můstku (snímek autor, 2011).

Obr. 17: Vstup do 2. patra věže v pohledu z interiéru (srov. obr. 15). Detail západní stojky portálku a prahu (vpravo), uprostřed konzola pro padací můstek, která však nevykazuje stopy jeho upevnění (snímek autor, 2011).

v době, kdy nebyl možný podrobný průzkum, a tudíž také nebylo zřejmé, že trámy jednotlivých vrstev procházely prostorem příslušného podlaží. Upevňovat střechu k obvodovému zdivu věže takovýmto způsobem by jistě bylo nadbytečné, jak ostatně naznačují také dochované krovy nebo jejich pozůstatky na jiných stavbách. I když jde o zcela ojedinělý tesařský výrobek, lze se s přihlédnutím k jeho

Obr. 18: Geodetické zaměření pozůstatků dřevěného roštu nad 2. patrem věže (srov. legenda; T. Vyleta – M. Černý, 2011, srov. též pozn. 13, k tisku připravili J. Veselý a J. Marounek).

předpokládatelným mechanickým vlastnostem domnívat, že jeho úkolem nebylo udržet na věži střechu, ale snést mimořádné zatížení, případně také sloužit jako výztuha proti vodorovným silám. Při hledání odpovědi na otázku smyslu takového opatření nutně zaujme významná, prameny doložená událost z roku 1422, kdy konstrukce nejspíše vznikla. Tehdy hrad drželi bratři Burian a Jan z Gutštejna, významní stoupenci Zikmundo-
vy katolické strany v západních Čechách. Za okolností sice nejasných, ale přesto bez nutnosti o tom pochybovat, oblehli hrad roku 1422 husité. Obležení zřejmě trvalo delší dobu a bylo pokládáno za regionálně strategicky významné, neboť pomoc obráncům poslalo město Cheb. Nelze jednoznačně prokázat, zda byl hrad dobyt, nebo se nepříteli ubránil, stejně jako nemůžeme brát za průkaznou informaci časově vzdálené a málo spolehlivé tzv. Kroniky velmi pěkně, že husité ke Gutštejnu dorazili právě po Velikonocích, během nichž pokořili Žlutice.²⁸⁾ Předkládáme k diskusi hypotézu, že rošt na věži, jehož výroba nasvědčuje určité improvizaci a chvatu, sloužil jako pevná platforma pro umístění těžké palné nebo vrhací zbraně. Její hmotnost a otřesy při používání by mohly ohrozit statiku horní části stavby. Rošt mohl být postaven jako součást koncepční přípravy hradu k obraně, nebo až pod vlivem bezprostředního ohrožení, také ale přichází v úvahu opatření až na základě této válečné zkušenosti, z obav, že se nepřítel brzy znovu objeví před branou. Určení jednoho z trámů roštu do letního období 1422 nemůže být důkazem toho, že konstrukce vznikla až po skončení husitského obléhání, neboť jsme již uvedli, že těsně povelikonoční datování akce není prokázané.

Některé, i když zatím vzácné poznatky z jiných lokalit by mohly hypotézu o účelu konstrukce podpořit. Například zesílení obranyschopnosti hradu z průběhu husitských válek patrně napovídá nález přízdívky obvodové hradby na hradě Vizmurku,²⁹⁾ pozoruhodné je snížení bergfritu v čele hradu Michalovice v době husitské či pohusitské a její přizpůsobení pro palné zbraně,³⁰⁾ dřevěné prvky v pohusitské nárožní věži městského opevnění ve Znojme lze spojovat se snahou vyztuzit ji proti otřesům při palbě z velkých střel.³¹⁾ Sběr analogického materiálu je však stále na počátku,

Obr. 19: Pozůstatky dřevěného roštu nad 2. patrem věže, celkový pohled na východní stěnu (snímek autor, 2011).

Obr. 20: Pozůstatky dřevěného roštu nad 2. patrem věže, částečný pohled na severní stěnu (snímek autor, 2011).

a proto také zatím nenazrál čas na jednoznačné interpretace. Každopádně musíme do svých úvah přijmout možnost mnoha improvizovaných, a proto také svěbytných a ojedinělých řešení, jež sloužila po krátkou dobu a pak beze stop zanikla.

Předloženou hypotézu o funkčním určení roštu neoslabeje jeho konkrétní nálezová situace. Zatímco užití dřeva datovaného 1423/1424 ve druhé řadě lešení, asi 130 cm nad západním vstupem do věže, lze vysvětlit druhotným použitím staršího materiálu, jako rozpor by mohlo působit datování jednoho z dřev nižší, první řady nosníků lešení do letního období 1482. Tato výšková úroveň totiž odpovídá úrovni spodní vrstvy klád roštu, datované o celých šest desetiletí dřív. To však můžeme vysvětlit tím, že před zvýšením věže ve třetí vývojové fázi bylo zdivo vnějšího pláště u koruny natolik poškozené a nesoudržné, že je museli částečně roze-

Obr. 21: Pozůstatky dřevěného roštu nad 2. patrem věže, detailní pohled do jihovýchodního kouta (snímek autor, 2011).

Obr. 22: Pozůstatky dřevěného roštu nad 2. patrem věže, detailní pohled na část jižní stěny (snímek autor, 2011).

Obr. 23: Pozůstatky dřevěného roštu nad 2. patrem věže, částečný pohled na západní stěnu s druhotným vstupem (snímek autor, 2011).

brat a znovu vyzdít najednou s nástavbou. Proto také nelze říci nic bližšího o detailním uspořádání horní části věže v době, kdy ji zakončovala roštová platforma. Nevíme, jak vypadalo zakončení věže na obvodu roštu, jak odtékala srážková voda atp. Otázkou také zůstává způsob vstupu na horní plochu roštu, zda v něm byl průlez zdola, nebo zda bylo možno využít na západě přiléhající palác. Pozoruhodná je existence trámového věnce v horní úrovni roštu. Není vyloučeno, že umožňoval upevnění nějakého druhu dřevěné nástavby, představující podstatný prvek celkové podoby předpokládané platformy.

Obr. 24: Interiér 3. patra věže, detail východní stěny. Dole relikv dřevěného roštu, nahoře spodní část střílnového otvoru, vlevo od něj silnější nosník lešení, procházející celou tloušťkou zdi (srov. obr. 18, řez D-D', a obr. 12; snímek autor, 2011).

Jak jsme již uvedli, došlo ke zvýšení věže o další dvě patra nejspíše někdy ve 2. polovině 80. let 15. století; nejstarší z použitých dřev je datováno 1478/1479, nejmladší 1490. Pozoruhodná je skutečnost, že otvory obou pater jsou tvarově i rozmístěním prakticky shodné s otvory 2. a 3. patra, které jsou minimálně o sedm desítek let starší. Ani zde nebyly přičle pro zaklesnutí palné zbraně, přestože určení pro střelbu je rovněž velice pravděpodobné. Jde o cenný doklad toho, jak chronologicky málo citlivé jsou tyto prvky obranných staveb, jak byl vývoj nerovnoměrný. Horní část věže se tedy nejspíše stavěla za Buriána Bohatého z Gutštejna (zemřel patrně 1490).³²⁾ Z hlediska kvalitativního hodnocení by bylo přínosné srovnání s dalšími soudobými stavbami regionu. Okrajové postavení hradu v rámci rodové domény však umožňuje soudit, že horní patra věže nepředstavovala významnější počín soudobého fortifikačního stavitelství. Naproti tomu rozmístění střeleckých otvorů všech pater umožňovalo palbu nejen do samotného předhradí, ale také do vzdálenějších míst přístupové cesty, jež k hradu se vstupuje od dvora Daňkov.

Rovněž jsme již zmínili, že výšková úroveň parapetu k východu mířící střílny předposledního patra prozrazuje, že jako jeho podlahová konstrukce musel sloužit trámový rošt. Patrně teprve poté vznikl průraz do věže od západu,

Obr. 25: Interiér 3. patra věže, střílnový otvor ve východní zdi (srov. obr. 12 a 24). Těsně nad parapetem probíhá kulatina jednoho z nosníků lešení (snímek autor, 2011).

Obr. 26: Interiér 4. patra věže, pohled k severovýchodnímu koutu, se dvěma střílnovými otvory (snímek autor, 2011).

Obr. 27: Interiér 4. patra věže, detailní pohled na negativ svislého prvku v jižní stěně (snímek autor, 2011).

z paláce. Horní úroveň tohoto nového vchodu přitom spočívá přímo pod spodní vrstvou trámů roštu, z nichž dva byly zdola obnaženy. Snad šlo o nedopatření, ostatně celý průraz je velmi hrubý, s nezačištěnými stěnami, „stropem“ i podlahou, jen zvenku byl zřejmě podle nepříliš zřetelného negativu dřevěný rám s dveřmi. Dokud rošt tvořil pevný celek, částečné obnažení dvou trámů neohrozilo jeho statiku, dnes však, kdy samotný rošt kromě zbytků ve zdivu zanikl, obě zhlaví hrozí uvolněním ze zdiva. Nejpozději při vzniku průrazu musel zaniknout strop 2. patra věže. Do tohoto podlaží pak bylo možno sestoupit z průrazu po žebříku, směrem vzhůru musel další žebřík procházet otvorem v roštu. Zda po zřízení nového vchodu z paláce fungoval zároveň také

původní vchod do 2. patra od jihu, není jasné. Ostatní stropy, stejně jako trámový rošt, se patrně zřítily v důsledku zániku střechy a ponechání hradu napospas živlům, pokud k tomu nepřispěly již předešlé válečné události, jež se Gutštejnu nevyhly. Hrad byl opuštěn někdy v průběhu 2. poloviny 16. století, případně o něco později.³³⁾

Při pokusu o celkové zhodnocení gutštejské věže je nutno zdůraznit také existenci výše zmíněného úseku hradby, jež šikmo, možná ale dokonce v mírném konvexním oblouku navazovala při jejím jihovýchodním nároží. Pod skalkou, na níž stála věž, byla v hradbě nepochybně brána do jádra hradu. Věž tak nepůsobila natolik solitérním dojmem jako dnes. Věž a hradbu musíme pokládat za jeden koncepční celek, jehož do-

cenění však není možné vzhledem k zániku hradby, jež byla nejspíše ještě v průběhu funkčního období hradu důsledně odbourána. Podobně nelze jednoznačně rozhodnout, zda v souhlase s předešlými závěry je úsek tarasní zdi při východním až severovýchodním úpatí věže skutečně pozůstatkem starší hradby.³⁴⁾ Podle našeho názoru stejně tak připadá v úvahu, že jde jen o statické opatření související s výstavbou věže. Postavením věže v rámci celkového vývoje hradu jsme se při jejím časově velmi omezeném průzkumu nemohli zabývat.

Samotná věž představuje především velmi zajímavý a svým způsobem ojedinělý článek ve vývoji předhusitské, husitské i pohusitské fortifikační architektury. Také její takřka intaktní dochování je mezi příbuznými stavbami velmi vzácné. Nápadně velký počet otvorů ve čtyřech patrech, jež v různých úhlech míří do exteriéru hradu, lze podle našeho názoru pokládat za střílny pro ruční palné zbraně, i když jejich efektivita musela být velmi omezená (proto se také nepokoušíme o rekonstrukci palebných úhlů). Na rozdíl od starších bergfritů nejde o takřka výhradně útočnou stavbu, ale o hlavní článek systému aktivní obrany, časově předcházející pozdějším, zejména parkánovým baštám vybaveným střílnami. Velice cenný je doklad poměrně dlouhého časového období, v němž otvory vznikly, aniž bychom na nich shledali kvalitativní pokrok. Zcela ojedinělý je nálezkou dřevěného roštu, jehož určení, jistě speciální, může být předmětem diskuse. Možnost spojit jej s obléháním, eventuálně se zkušenostmi z obléhání v roce 1422 pokládáme za velmi reálnou. Zbytek roštu je nepochybně jednou z nejstarších dřevěných konstrukcí, které se dochovaly na území České republiky, typově jde o dílo zcela ojedinělé. Věž hradu Gutštejna je konečně také výjimečným studijním objektem z hlediska možností a mezí využití dendrochronologie. Mimo jiné nás upozorňuje na výskyt stavebního dřeva (např. nosníků lešení), které bylo skáceno podstatně dřív, než proběhla vlastní stavba.

Príspevek byl zpracován v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aktuální metodické otázky průzkumu a dokumentace, ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

POZNÁMKY

- 1) T. Durdík, Gutštejn, zřícenina hradu. Zaměření Archeologický ústav AV ČR. Praha 1995 (uloženo v NPÚ ÚOP v Plzni); T. Durdík – J. Úlovec, Hrad Gutštejn, katastrální území Okrouhlé Hradiště, okr. Tachov. Stavebněhistorický průzkum. Praha 1996, rkp. (uloženo v NPÚ ÚOP v Plzni); E. Kamenická, Archeologický výzkum hradu Gutštejna, Hláška 10, č. 3, 1999, s. 37–39; Táž, Hrad Gutštejn – závěrečná 4. etapa archeologického výzkumu v rámci programu „Věda a výzkum“, Hláška 11, č. 4, 2000, s. 60; T. Kyncl, Dendrochronologické datování dřeva z věže hradu Gutštejna, kat. úz. Okrouhlé Hradiště, okr. Tachov. Výzkumná zpráva. 2000, rkp.; Táž, Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků hradu Gutštejn. Výzkumná zpráva č. 091-11. 2011, rkp. Srov. též P. Sokol, Gutštejn – průzkumy a stabilizace hradní zříceniny, Památky západních Čech II, Plzeň 2012, s. 72–86 (s přehledem literatury a dosavadního bádání).
- 2) Průřez do přízemí věže byl při poslední opravě stavby roku 2011 zadržán.
- 3) D. Menclová, České hrady I. Praha 1972, s. 356–358.
- 4) Z. Procházka – J. Úlovec, Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov I. Tachov 1988, s. 41–43.

Obr. 28: Zeitz (Sasko-Anhaltsko), část pozdně gotické městské hradby se střílnovými výklenky, po jejichž stranách jsou drobné odkládací niky, podobné nice v 1. patře gutštejnské věže (snímek autor, 2006).

- 5) O. c. v pozn. 1.
- 6) J. Úlovec – J. Janský, Hrad Gutštejn, in: Západočeský historický sborník 6. Plzeň 2000, s. 75–102.
- 7) T. Durdík – J. Úlovec, SHP, o. c. v pozn. 1; T. Durdík, Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha 2000, s. 143–146.
- 8) Z. Procházka, Nové letopočty v dějinách hradů Plzeňského kraje. Příspěvek k dendrochronologickému datování a rozboru zdiva hradních zřícenin, in: Dějiny staveb 2003, Plzeň 2004, s. 144–175, zejm. s. 152–153; T. Kyncl, Dendrochronologické datování, 2000, o. c. v pozn. 1.
- 9) T. Durdík, Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 2. Praha 2005, s. 28–29.
- 10) T. Durdík – V. Sušický, Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Západní Čechy. Praha 2005, s. 38–42.
- 11) P. Sokol, o. c. v pozn. 1, s. 74, zde také pozn. 10. Bližší zdůvodnění archeologického datování vzniku věže však dosud postrádáme (nálezkové situace a samotné nálezy, jež by umožňovaly uvedené závěry, nebyly zveřejněny).
- 12) O průběhu P. Sokol, o. c. v pozn. 1, zejm. s. 84–85.
- 13) Operativní průzkum a dokumentaci prováděl autor tohoto příspěvku, geodetické zaměření ve spolupráci s autorem Tomáš Vyleta a Martin Černý (M. Černý et al., Hrad Gutštejn, Bergfrit – dřevěná konstrukce ve stěnách 3. patra. Geodetické zaměření stávajícího stavu, technická zpráva. Praha 2011, uloženo v NPÚ ÚOP v Plzni), na metodicky komplikovaném vynesení zaměření se podílel Jan Veselý (stejně jako autor NPÚ ÚOP středních Čech v Praze). Akci lze pokládat za příklad vždy vítané vzájemné spolupráce územních odborných pracovišť Národního památkového ústavu.
- 14) V úrovni stopních trámů, konkrétně v západní stěně těsně při severozápadním koutě, se nachází kapsa po dalším, ale poněkud subtilnějším trámu, jehož účel není jasný.
- 15) Pouhý útvar namísto kladky není výjimkou, podobně tomu bylo např. ve věži hradu Michalovice nebo u portálu do 1. patra Dolní brány v Berouně.
- 16) T. Kyncl, Dendrochronologické datování, 2000, o. c. v pozn. 1; Táž, Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků, 2011, o. c. v pozn. 1.

- 17) Tamtéž.
- 18) Tamtéž.
- 19) Srov. T. Durdík, o. c. v pozn. 7, plánová dokumentace na s. 145.
- 20) Sklon koruny lze odvodit z negativu návaznosti hradby – vnitřní líc hradby končí asi o 75 cm níž než vnější (srov. obr. 9).
- 21) V neprospěch pasu (prampouchu) svědčí kromě značné délky (minimálně ve svislém směru) návaznosti zdi na věž také absence stop na výšku kladených klenáků v dolní úrovni.
- 22) Několik podobných zásahů nejasného smyslu lze pozorovat také ve vodorovné řadě na jižní straně věže, zhruba v úrovni koruny zdi, jež se napojovala na jihovýchodní nároží věže.
- 23) K charakteru zdiva hradu a věže srov. též Z. Procházka, o. c. v pozn. 8.
- 24) T. Kyncl, Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků, 2011, o. c. v pozn. 1.
- 25) Zajímavé jsou úseky horní části vnějšího pláště věže na východní a severní straně, nápadné absencí rozetřené malty na povrchu. Jejich poměrně ostré ohraničení, výrazné i po staletích působení povětrnostních vlivů, vzbuzuje dojem, že při stavbě zde něco záměrně zakrývalo části ploch liců. Konkrétní výklad tohoto jevu však patrně není možný (srov. obr. 1, 4 a 5).
- 26) Srov. P. Sokol, o. c. v pozn. 1, zejm. s. 84–85.
- 27) K tomu srov. souhrnné zejm.: J. Varhaník, Husitské opevnění hradu Orlíka nad Vltavou, Průzkumy památek V, č. 1, 1998, s. 13–32, Týž, Obrana středověkého hradu palnými zbraněmi, in: Archaeologica historica 27, 2002, s. 125–138; V. Razím, Hradební věž za domem čp. 361 ve Znojme. K problematice palných zbraní v pozdně gotických fortifikacích, Průzkumy památek XVII, č. 1, 2010, s. 43–66.
- 28) K obléhání hradu M. Ransdorf, Vzestup Gutštejnů v době husitské a poděbradské, in: Ústecký sborník historický 1983. Ústí nad Labem, s. 109–132, zejm. s. 111; J. Úlovec – J. Janský, o. c. v pozn. 6, s. 82 a tam cit. literatura a prameny.
- 29) V. Razím, Vizmburk. Raně gotický hrad a jeho proměny. Průzkumy památek XIX – příloha, Praha 2012.
- 30) V. Razím – A. Nachtmannová, Hrad Michalovice, Památky středních Čech 19, č. 2, 2005, s. 1–57.
- 31) V. Razím, o. c. v pozn. 27.
- 32) Srov. J. Úlovec – J. Janský, o. c. v pozn. 6, s. 84.
- 33) Srov. tamtéž, s. 85–96.
- 34) Srov. T. Durdík, o. c. v pozn. 7, s. 145.

DER TURM DER BURG GUTŠTEJN

Der Beitrag informiert von den Ergebnissen der operativen Untersuchung und Dokumentierung des Turmes der westböhmischen Burg Gutštejn (Guttenstein, K. G. Okrouhlé Hradiště [Scheibenradisch], Bez. Tachov [Tachau], Pilsner Kr.). Die Burg wird zum ersten Mal am Anfang des 14. Jahrhunderts schriftlich erwähnt, die Entstehung des Turms datierte die jüngst erfolgte archäologische Forschung gegen 1400. Die neue Untersuchung und Dokumentierung des Turmes im Jahr 2011 machte das Gerüst möglich, das man für Zeit in dem sonst unzugänglich Turminneren während der Sicherungsarbeiten an der ausgelösten Mauerkrone im J. 2011 errichtet hat.

Der Turm mit abgerundeten Ecken und rechteckigen Innenräumen ist ungefähr 20 m hoch mit Seiten ca. 8,3×7,6 m. Das ganz dunkle Erdgeschoss war nur durch eine Öffnung in der verschwundenen Decke zugänglich. Eine weitere Öffnung in der Decke führte in das 1. Obergeschoss, das ursprünglich ungefähr 265 cm hoch war. Den Raum beleuchten zwei fast gleiche ursprüngliche Öffnungen, deren Bänke ca. 88 cm hoch über dem heutigen provisorischen Fußboden sind. Die Öffnungen sind an der Innenseite gegen 85 cm hoch und etwa 45 cm breit, ihre Laibungen verengen sich an beiden Seiten nach außen. Die Umfassungsmauer ist ca. 240 cm stark, die Ausmündung der Öffnungen ist etwas höher (95–98 cm, die Bank sinkt offenbar nach außen), und sehr schmal (13–15 cm). Die erste, im Grundriss symmetrische Öffnung befindet sich fast genau in der Nordwandmitte, während die zweite, östliche, im Grundriss asymmetrische Öffnung ist mehr nach Süden geschoben. Dicht neben der zweiten der Öffnungen befindet sich eine ebenfalls ursprüngliche rechteckige Nische (55×50×58 cm).

Das zweite, ebenfalls rechteckige, 265 cm hohe Obergeschoss hatte einen gleich großen Grundriss wie das 1. Obergeschoss. Auch die 78 cm hohe ursprüngliche, mäßig nach Süden von der vertikalen Achse der Ostwand geschobene und im Grundriss annähernd symmetrische Öffnung mit der ca. 78 cm über dem Fußboden hohen Bank entspricht den Spaltenöffnungen vom 1. Obergeschoss. Die äußere Ausmündung (84×16

cm) ist wieder etwas höher als der innere Teil der Öffnung. Etwa in der Südwandmitte befindet sich der ursprüngliche Turmeingang (ein Spitzbogenportal).

Sehr kompliziert erscheint die Situation über dem Niveau der Decke vom 2. Obergeschoss. Über dem Absprung für den Fußboden des weiteren Geschosses steigt das innere Mauerhaupt an allen vier Seiten des Innenraums nur in die Höhe von ca. 60 cm, wo es – wieder an allen Seiten – mit Fragmenten einer unikalen Holzkonstruktion abgeschlossen ist. Es handelte sich ursprünglich um eine gezimmerte Konstruktion, die an dieser Horizontale den ganzen Turminnenraum ausfüllte, nämlich um einen doppelten Holzrost. Die sich in zwei übereinander situierten Schichten kreuzenden Balken im Innenraum bildeten freie Vierecke (nahezu Quadrate) mit Seite zu 60–70 cm. Die Vermessung der Höhenverhältnisse ermöglicht auch den Bauvorgang des Rostes zu entschlüsseln. Zunächst legte man vier Balken (ohne die erwarteten Polster) in der Ost-West-Richtung, dann quer über sie vier Balken in der Richtung Nord-Süd. Dann folgten weitere vier ost-westlich gerichtete Balken und zugleich zwei gleich orientierte Balken vom Kranz. Schließlich legte man die letzten vier Balken in der Nord-Süd-Richtung und die zwei restlichen Kranzglieder, mit ihnen parallel.

Die beschriebene Konstruktion, laut dendrochronologischer Datierung aus den 1421 und 1422 gefällten Tannen und Fichten, stellt in Beziehung zum Turmmauerwerk der niedrigeren Lage eine nachfolgende Bauphase dar. Noch weitere zwei Geschosse befinden sich über der Rostebene, deren Belichtungsöffnungen in ihrer Gestalt und Lage sehr ähnlich den vom 1. und 2. Obergeschoss sind. Die sind dendrochronologisch in die Jahre 1485 und 1486 datiert. Die in ihrem Ausmaß beschränkte Untersuchung der Holzglieder des ursprünglichen freitragenden Gerüsts am Turmaußenmantel im Ausmaß von zwei oberen Geschossen entspricht den Forschungsergebnissen in den Innenräumen.

Die Forschung trug zur Möglichkeit einer verhältnismäßig gründlichen und zuverlässigen Rekonstruktion der Bauentwicklung des Turmes bei. Das hohe Erdgeschoss, das 1., 2. und zum Teil auch das 3. Obergeschoss gehören einer Bauphase an. Die Absenz von Hölzern oder anderen datierbaren Elementen macht die direkte Datierung der ersten Etappe unmöglich. Einen bedeutenden Eingriff stellte die Zusammensetzung des gewaltigen Balkenrostes aus den 1421 und 1422 gefällten Stämmen dar. Anhand des Charakters der Konstruktion ist man berechtigt den Schluss zu ziehen, dass sie noch 1422 entstand. Wegen ihr wurde wohl das Mauerwerk vom 3. Obergeschoss zum Teil abgetragen, aber ebenfalls ist es möglich, dass der Turmbau bereits hier abgebrochen wurde, egal ob unmittelbar oder mit einer Pause. Der Bau vom Rost und dem Mauerwerksabschnitt, dessen Teil der Rost bildete, lässt sich somit für eine selbständige Etappe nur daher halten, weil das dritte Obergeschoss sich dicht unter dem Rostniveau im Zustand eines Torsos befindet. Ob der Fußboden im 3. Obergeschoss (also die Decke vom 2. Obergeschoss) im Zusammenhang mit dem Bau des Rostes demontiert wurde, kann man heute nicht entscheiden, es wäre beim Bau des Rostes wohl günstiger ihn zu benutzen. Das restliche Turmmauerwerk von dem Niveau dicht über dem Rost bis zur erhaltenen Mauerkrone gehört der weiteren, aus dem heutigen Blickpunkt dritten Bauphase an. Sie ist mittels hölzerner Fensterstürze, eines Deckenbalkens und der Gerüsthölzer am Äußeren in die zweite Hälfte der 1480er Jahre (das jüngste Element 1490 datiert), unter den bereits in dieser Zeit gefällten Bäumen befinden sich auch sekundär verwendete ältere Bauglieder.

Neben der außerordentlichen Möglichkeit die baulichen Änderungen der erhaltenen Turmteile zu erkennen ist die Deutung dieser Änderungen nicht um so weniger merkwürdig. Aus der ersten Bauphase sind besonders die Gestalt und Anordnung der Öffnungen im 1. und 2. Obergeschoss die interessantesten. Beide Geschosse sind relativ niedrig, verbunden wohl mittels Stufenleiter oder bloßer Leiter. Die höher beschriebenen Öffnungen könnte man einfach für Belichtungsöffnungen halten, sollten sie nicht horizontal durch das Mauerwerk geführt und konsequent außer dem Burgkern gerichtet worden sein. Bei den Belichtungsöffnungen der klassischen Bergfriede ist das gewöhnlich umgekehrt. Die Öffnungen des Turmes in Gutštejn erinnern eher an die Handfeuerwaffenschießscharten, wie sie in manchen nachhussitischen Wehrmauern und Mauertürmen der Burg- und Stadtbefestigungen erhalten sind. Dieser Deutung möge die ziemlich große Mauerstärke widersprechen (ca. 240 cm), keine Nischen an der Innenseite sowie das Nichtvorhandensein des Hakenbüchsen-Querholzes, aber diese Bestimmung der Öffnungen kann nicht durchaus ausgeschlossen werden. Unterstützende Argumente stellen auch ihre etwas höher situierte äußere Ausmün-

dung, asymmetrischer Grundriss und ihre Anordnung dar. Nimmt man die vorläufige archäologische Datierung der Entstehung des Turmes gegen die Wende vom 14. und 15. Jahrhundert an, es handelt sich um die Zeit, in der man schon Feuerwaffen verwendete, obwohl die Detailvorstellung von ihnen und der Technik ihrer Benützung eigentlich fehlt. Umso wertvoller Beleg hätte in diesem Fall der Turm in Gutštejn dargestellt. Es lässt sich natürlich auch die spätere Entstehung des Turmes zu Beginn des 15. Jahrhunderts bis 1421 nicht ausschließen. Die erwähnten Fehler der Schießscharten lassen sich bereits mit der relativ frühen Entstehungszeit erklären, als man noch keine größeren Ansprüche an das Zielen hatte und die Feuerwaffen eher erschreckende als vernichtende Wirkung ausübten. In diesem Zusammenhang sind die Spuren nach Umgestaltungen (Erweiterung) der Spaltenunterseite der Öffnungen an der Ostseite des 1. und 3. Obergeschosses interessant, die mit einer Bemühung um den breiteren Schusswinkel erklärt werden können. Den Schießscharten ohne Hakenbüchsenhölzer begegnet man auch in späteren Zeiten, wenn die Verwendung dieser Maßnahme schon bewiesen wurde. Mit dem Einsatz der Feuerwaffen hängt wohl auch die Nische neben der östlichen Öffnung des ersten Obergeschosses zusammen. Ähnliche findet man in der beschriebenen Situation, sie dienten wohl zum Ablegen vom Schützenbedarf an eine höher gelegene trockene Stelle (s. Abb. 28).

Der massive Balkenrost wurde bislang für einen Rest der Bedachungskonstruktionsbasis gehalten. Diese Ansicht entstand wohl in der Zeit, in der eine gründliche Erforschung nicht möglich war; es war auch nicht offenbar, dass die Balken einzelner Schichten den Raum des angehörigen Geschosses gekreuzt haben. Das Festigen des Dachwerks zum Umfassungsmauerwerk des Turms auf diese Weise wäre bestimmt überflüssig, wie es die erhaltenen Dachkonstruktionen oder ihre Reste in anderen Bauten übrigens auch andeuten. Auch wenn es sich um eine einzigartige gezimmerte Konstruktion handelt, man kann unter Berücksichtigung ihrer vorausgesetzten Eigenschaften dazu kommen, ihre Aufgabe sei nicht das Dach auf dem Turm zu halten, sondern eine außerordentliche Belastung zu ertragen, bzw. als Verstrebung gegen die horizontalen Kräfte zu dienen. In der Suche nach der Antwort auf die Frage nach dem Sinn einer solchen Maßnahme ist ein mit historischen Quellen belegtes wichtiges Ereignis des Jahres 1422 vorhanden, als die Konstruktion am ehesten entstanden ist. Damals hielten die Burg die Brüder Burjan und Jan v. Gutštejn, bedeutende Anhänger der katholischen Partei des Kaisers Sigismund in Westböhmen. Unter den zwar unklaren Umständen, aber doch ohne Notwendigkeit es zu bezweifeln wurde die Burg 1422 von den Hussiten belagert. Die Belagerung dauerte wohl eine längere Zeit und wurde für regional strategisch bedeutend gehalten, denn die Hilfe für die Burgverteidiger von der Stadtgemeinde Cheb (Eger) geschickt wurde. Es lässt sich nicht eindeutig beweisen, ob die Burg erobert oder abgewehrt wurde, ebenso wie die Information aus der zeitlich entfernten und wenig zuverlässigen sog. Kronika velmi pěkná (Sehr schöne Chronik) nicht für bewiesen gehalten werden kann, dass die Hussiten zur Burg Gutštejn bereits nach den Ostern anrannten, während denen sie die Stadt Žlutice (Luditz) bezwungen hatten. Der Autor legt zur Diskussion eine Hypothese dar, dass der Rost auf dem Turm, dessen Herstellung eine bestimmte Improvisierung und Eile ausweist, als eine feste Plattform zum Aufstellen einer schweren Feuer- oder Wurfwanne hätte dienen können. Ihre Masse und Erschütterungen möchten die Statik vom Turmoberteil bedroht haben. Der Rost möge als ein Teil der Konzeptionsvorbereitung der Burg zur Verteidigung oder erst unter Einfluss der unmittelbaren Bedrohung errichtet worden sein, in Frage kommt aber auch eine Maßnahme erst anhand dieser Kriegserfahrung mit Befürchtung, dass der Feind vor dem Tor bald wieder erscheinen kann. Die Datierung eines der Balken in den Sommer 1422 kann nicht Beweis dafür darstellen, dass die Konstruktion erst nach dem Abzug der Hussiten entstand, denn wie höher angeführt die Datierung der Belagerung dicht nach Ostern nicht bewiesen wurde.

Einige, obwohl bislang seltene Erkenntnisse aus anderen Lokalitäten mögen die Hypothese von der Zweckbestimmung der Konstruktion unterstützen. Zum Beispiel der Verstärkung der Burg während der Hussitenkriege entsprechen wohl die Funde der Hintermauerung der Ringmauer in der Burg Vizmburk (in Nordostböhmen), merkwürdig ist der Abbau vom Teil des Bergfrieds an der Stirnseite der Burg Michalovice in der Hussiten- oder Nachhussitenzeit und seine Adaptierung für die Feuerwaffen, die Holzglieder im nachhussitischen Eckturm der Stadtbefestigung in Znojmo (Znaim) lassen sich mit der Bemühung den Turm gegen die Erschütterungen beim Feuer aus den großen Schießscharten zu verstreben verbinden. Das Sammeln des analogischen Materials ist

jedoch immer am Anfang, und daher ist die Zeit noch nicht für eindeutige Auslegung reif. In jedem Fall muss man aber in die Überlegungen die Möglichkeit von manchen improvisierten und somit auch eigenartigen und eigenständigen Lösungen annehmen, die eine kurze Zeit dienten und spurlos verschwanden.

Die Erhöhung des Turmes um weitere zwei Geschosse erfolgte wohl in der zweiten Hälfte der 1480er Jahre; das älteste der verwendeten Hölzer ist 1478/1479 datiert, das jüngste unter ihnen 1490. Merkwürdig ist auch die Tatsache, dass die Öffnungen beider Geschosse in ihrer Gestalt sowie Anordnung praktisch identisch mit jenen im 2. und 3. Obergeschoss sind, die mindestens um sieben Jahrzehnte älter sind. Wohl auch hier waren die Querhölzer für die Büchsenhaken nicht vorhanden, obwohl die Bestimmung für die Feuerwaffen ebenfalls sehr wahrscheinlich ist. Es handelt sich um einen wertvollen Beweis davon, wie chronologisch wenig sensibel diese Glieder der Wehrbauten sind, wie ungleichmäßig die Entwicklung war. Der Turmoberteil wurde wohl unter Burjan dem Reichen von Gutštejn (wohl 1490 gestorben) erbaut. Aus dem Blickpunkt der qualitativen Wertung hätte ein Vergleich mit weiteren zeitgenössischen Bauten in der Umgebung einen Beitrag bedeutet. Die Lage am Rande der Geschlechtsdomäne berechtigt aber die Ansicht, dass die oberen Turmgeschosse keines der bedeutenderen Werke der zeitgenössischen Befestigungsbaukunst dargestellt haben. Hingegen aber die Anordnung der zum Feuern bestimmten Öffnungen nicht nur das Feuer in die eigentliche Vorburg, sondern auch an die entfernteren Teile des Zugangswegs ermöglichte, der zur Burg vom Hof Daňkov herabführt.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Burg Gutštejn (Guttenstein, Bez. Tachov [Tachau]), Gesamtansicht des Burgkernes von Osten, aus der Vorburg zu aufgenommen (Archiv NPÚ-ÚOP [Regionale Facharbeitsstätte des Nationalen Denkmalinstituts] Píseň, J. Gryc, 2005).

Abb. 2: Grundriss vom Burgkern ohne Unterscheidung der Bauphasen (nach T. Durdík, 2000, s. Anm. 7, S. 145).

Abb. 3: Schematischer vertikaler Schnitt vom Turm mit Ansicht nach Norden (nach T. Durdík, 2000, s. Anm. 7, S. 145).

Abb. 4: Der Turm von Osten, mit gut deutlicher Anschlusslinie der verschwundenen Ringmauer an der südöstlichen abgerundeten Ecke (Archiv NPÚ-ÚOP Píseň, J. Gryc, vielleicht 2002).

Abb. 5: Der Turm von Nordosten. Gut deutliche nachträgliche Entstehung von zwei oberen Geschossen, mit vier horizontalen Reihen Gerüstträger (Archiv NPÚ-ÚOP Píseň, J. Gryc, vielleicht 2002).

Abb. 6: Der Turm von Südwesten, mit sekundär durchgebrochenem Eingang an der Westseite (Foto Autor, 2012).

Abb. 7: Südliche Turmfassade mit den sekundär verwendeten Steinmetzgliedern zwischen dem Erdgeschoss und dem 1. Obergeschoss und mit dem Eingang in das 2. Obergeschoss (Foto Autor, 2008).

Abb. 8: Detail der abgerundeten südöstlichen Turmecke mit Spuren nach dem Anschluss der verschwundenen Ringmauer (Foto Autor, 2012).

Abb. 9: Detail der Anschlussstelle der Mauerkrone der verschwundenen Ringmauer an der südöstlichen Turmecke (s. Abb. 8). Die Strichlinie zeigt den Verlauf des Mauerdachs (Foto Autor, 2012).

Abb. 10: Detail vom ursprünglichen Eingang in das 2. Turmobergeschoss. Den Sturz der Einsenkung für die Zugbrücke bildet ein einziges Stück der gespaltenen Schieferplatte (Foto Autor, 2008).

Abb. 11: Detail von der östlichen schartenartigen Öffnung im vorletzten Geschoss. Der Unterteil der Öffnung zeigt Spuren nach späteren Eingriffen (hochkant gestellter Ziegel in der Öffnung rechts), rechts von der Öffnung ein stärkerer, durch die Mauerwerkmasse durchlaufender Gerüstträger (s. Abb. 24; Foto Autor, 2011).

Abb. 12: Der sekundär durchgebrochene Turmeingang von Westen. Nordwand, an der Kante Spuren nach dem verschwundenen Türgerüst. Am Sturz Abdruck nach dem Gerüstträger (Foto Autor, 2011).

Abb. 13: Erstes Turmobergeschoss, Blick ostwärts. Die asymmetrisch situierte schartenartige Öffnung (mit der sekundär erweiterten unteren Partie der äußeren Ausmündung), rechts eine Ablegenische (Foto Autor, 2011).

Abb. 14: Schartenartige Öffnung (links) und Ablegenische im 1. Turmobergeschoss (s. Abb. 11, Foto Autor, 2011).

Abb. 15: Eingang ins 2. Turmobergeschoss, Blick vom Turminnenen hin (s. Abb. 10). An den Seiten des Portals die Aushöhlungen für den Riegelbalken, rechts oben über dem Gewände eine Öffnung für die Zugbrückenseite. An der linken Seite des Gewändes Spuren nach den Türbänden (Foto Autor 2011).

Abb. 16: Eingang ins 2. Turmobergeschoss, Blick vom Turminnenen hin (vgl. Abb. 13). Detail vom östlichen Portalpfosten, der Schwelle und Konsole nach der Zugbrücke. Die Konsole ist tief im Mauerwerk versenkt (links) und zeigt an ihrer Oberfläche keine Spuren nach der Befestigung der Brücke (Foto Autor, 2011).

Abb. 17: Eingang ins 2. Turmobergeschoss, Blick vom Turminnenen hin (vgl. Abb. 13). Detail vom westlichen Portalpfosten und der Schwelle (rechts), in der Mitte Konsole nach der Zugbrücke, die aber keine Spuren nach ihrer Befestigung zeigt (Foto Autor, 2011).

Abb. 18: Geodätische Aufnahme der Holzrostreste über dem 2. Turmobergeschoss (vgl. die Legende; T. Vyleta – M. Černý, 2011, vgl. auch die Anm. 13; zum Druck von J. Veselý und J. Marounek vorbereitet).

Abb. 19: Reste des Holzrostes über dem 2. Turmobergeschoss, Ostwand, Gesamtansicht (Foto Autor, 2011).

Abb. 20: Reste des Holzrostes über dem 2. Turmobergeschoss, Nordwand, Teilansicht (Foto Autor, 2011).

Abb. 21: Reste des Holzrostes über dem 2. Turmobergeschoss, Südostecke, Detailansicht (Foto Autor, 2011).

Abb. 22: Reste des Holzrostes über dem 2. Turmobergeschoss, Teil der Süd- wand, Detailansicht (Foto Autor, 2011).

Abb. 23: Reste des Holzrostes über dem 2. Turmobergeschoss, Westwand, Teilansicht, Partie über dem sekundär errichteten Eingang (Foto Autor, 2011).

Abb. 24: Innenraum des 3. Turmobergeschosses, Ostwand, Detailansicht. Unten Relikt vom Holzrost, oben der untere Teil der schartenartigen Öffnung, links ein stärkerer, über die ganze Mauerstärke reichender Gerüstträger (vgl. Abb. 18, Schnitt D-D', und Abb. 11; Foto Autor, 2011).

Abb. 25: Innenraum des 3. Turmobergeschosses, schartenartige Öffnung in der östlichen Mauer (vgl. Abb. 24). Dicht über der Bank das Rundholz eines der Gerüstträger (Foto Autor, 2011).

Abb. 26: Innenraum des 4. Turmobergeschosses, Blick zur Nordostecke, mit zwei schartenartigen Öffnungen (Foto Autor, 2011).

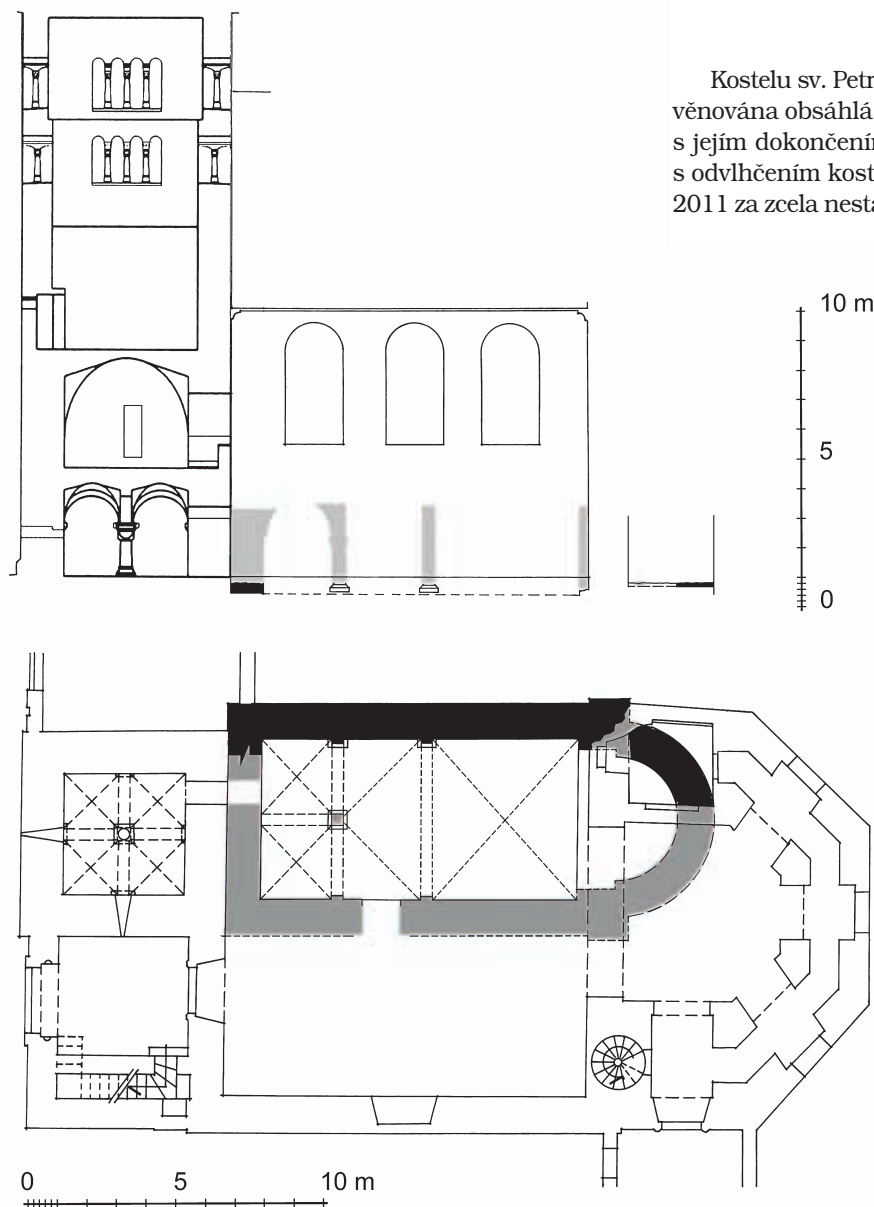
Abb. 27: Innenraum des 4. Turmobergeschosses, vertikales Glied an der Süd- wand, Detailansicht (Foto Autor, 2011).

Abb. 28: Zeitz (Sachsen-Anhalt), Teil der spätgotischen Stadtmauer mit Schartennischen, an deren Seiten sich kleine Ablegenischen befinden, ähnliche wie die Nische im 1. Obergeschoss des Turmes von Gutštejn (Foto Au- tor, 2006).

(Übersetzung J. Noll)

DALŠÍ ZJIŠTĚNÍ K ROMÁNSKÉ PODOBĚ KOSTELA VE SVOJŠÍNĚ

JAN ANDERLE - MILENA HAUSEROVÁ

Kostelu sv. Petra ve Svojsíně (okres Tachov) byla nedávno věnována obsáhlá studie.¹⁾ V náhodném časovém souběhu s jejím dokončením byly zahájeny stavební práce spojené s odvlhčením kostela. V jejich rámci došlo v červenci roku 2011 za zcela nestandardních a ve svých důsledcích pro tu-

to památku nepříliš šťastných okolností k odkrytí stavebních situací, které nicméně dále dokreslily úvahy rozvíjené v právě uveřejněné práci a umožnily jejich doplnění.

V interiéru kostela byla ze severní románské zdi lodi do výše, kam dosáhne stojící muž, mechanickým kladivem odstraněna omítka ze začátku 20. století. Stejně byla zbavena omítky také velká část interiéru presbytáře. Líc odhaleného románského kvádrového zdiva včetně autentického spárování byl rozbrázděn záseky po odtesávání omítky. Po upozornění na tuto okolnost a ještě před tím, než stav shlédla svolaná komise dne 11. 8. 2011, byla stříkanou omít-

Obr. 1: Svojsín (okres Tachov), kostel sv. Petra a Pavla, schéma půdorysu a dílčího podélného řezu s pohledem k severu. Černě značeno doložené stratigraficky nejstarší románské zdivo. V půdorysu šedě zdivo hypoteticky předpokládané (přesná poloha jižní zdi lodi a rozsah apsidy nejsou známy); naznačen možný způsob zaklenutí. V podélném řezu šedě stopy odstraněných románských stavebních prvků podle zjištění na severní stěně lodi (s využitím plánového podkladu M. Falty [2011] zaměření a kresba J. Anderle).